

PRZEGLĄD

SOCJOLOGICZNY

tom LXII/4

2013



ŁÓDZKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

SPIS TREŚCI

Od redakcji	7
-------------------	---

ARTYKUŁY

Paweł Przyłęcki – Założenia teorii dyskursu Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe	9
Dawid Krysiński – Wszystko, co złe, to reforma. O utracie statusu miasta wojewódzkiego w dyskursie kaliszzan	25
Marcin Zgiep – Namysł – rozmowa – działanie. Teoretyczny model publicznej deliberacji	43
Tomasz Maśłyk – Obywatel w państwie. Normatywna autonomia i roszczeniowy pragmatyzm	67
Kamil M. Kaczmarek – W poszukiwaniu socjologicznej „genetyki” religii	95
Łukasz Pomiankiewicz – Badanie tego, co społeczne. Problem statusu naukowego socjologii	115
Katarzyna Szkaradnik – „Obyś zachował trzeźwe spojrzenie na szalony bieg dziejów”. Korespondencja Jana Szczepańskiego jako przyczynek do jego portretu	139

RECENZJE

„Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów”, red. Kaja Kaźmierska – rec. Renata Dopierała	157
Jan Szczepański, „Dzienniki z lat 1945–1968” – rec. Krystyna Lutyńska	168

KRONIKA

„Społeczeństwo, edukacja, gospodarka: w stulecie urodzin Profesora Jana Szczepańskiego” – sprawozdanie z konferencji (18–19.04.2013 r.) – Magdalena Rek-Woźniak	171
---	-----

LIST OF CONTENTS

ARTICLES

Paweł Przyłęcki – The assumptions of the discourse theory of Ernesto Laclau and Chantal Mouffe	24
Dawid Krysiński – Reform is the Cause of All Evil. Opinions on Loss of Voivodeship Status Among Kalisz Inhabitants	42

Marcin Z g i e p – Reflection – communication – action. Theoretical model of public deliberation	64
Tomasz M a s ł y k – The citizen in the state. Normative autonomy and welfare state mentality	94
Kamil M. K a c z m a r e k – In search of sociological “genetics” of religions	113
Łukasz P o m i a n k i e w i c z – Thinking what is social. Problem of scientific status of sociology	138
Katarzyna S z k a r a d n i k – „May you keep a sober view of the mad course of history”. Jan Szczepanski’s correspondence as a contribution to his portrait	156

STRESZCZENIA ABSTRACTS

PAWEŁ PRZYŁĘCKI
Uniwersytet Medyczny w Łodzi

ZAŁOŻENIA TEORII DYSKURSU ERNESTA LACLAUA I CHANTAL MOUFFE

Streszczenie

W artykule zostały omówione główne założenia teorii dyskursu Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe. Jest to postmarksistowska teoria, która powstała na bazie prac takich badaczy jak z jednej strony Karol Marks, a z drugiej strony Ferdinand de Saussure, Michael Foucault czy Jacques Lacan. Pozwala realizować polityczne interesy ugrupowań lewicowych, za co jest krytykowana przez ugrupowania konserwatywne. Jednakże teoria ta pozwala także wyjaśnić wiele mechanizmów rządzących współczesną demokracją, w tym zjawisko populizmu.

E. Laclau i Ch. Mouffe wprowadzili wiele nowych pojęć, które zostały wyjaśnione w artykule. Są to: antagonizm, artykulacja, logika ekwiwalencji, logika różnicy, puste znaczące, punkty węzłowe, hegemonia.

Słowa kluczowe: dyskurs, hegemonia, antagonizm, logika ekwiwalencji, logika równoważności, artykulacja, puste znaczące, punkty węzłowe.

THE ASSUMPTIONS OF THE DISCOURSE THEORY OF ERNESTO LACLAU AND CHANTAL MOUFFE

Abstract

The paper presents the main assumptions of the discourse theory of Ernesto Laclau and Chantal Mouffe. It is a post-Marxist theory which was formulated on the basis of the works of different authors such as Karl Marks on the one hand and Ferdinand de Saussure, Michel Foucault or Jacques Lacan on the other hand. It is a theory which allows to realize the political interests of left-wing groups, for which it is criticized by the conservative parties. However, the theory gives the possibility of explaining a lot of mechanisms which govern modern democracy, including the phenomenon of populism.

E. Laclau and Ch. Mouffe introduced lots of important notions which are explained in this article. They are the following : antagonism, articulation, logic of equivalence, logic of difference, empty signifiers, nodal points and hegemony.

Key words: discourse, hegemony, antagonism, logic of equivalence, logic of difference, articulation, empty signifiers, nodal points.

DAWID KRYSIŃSKI
Uniwersytet Wrocławski

WSZYSTKO, CO ZŁE, TO REFORMA. O UTRACIE STATUSU MIASTA WOJEWÓDZKIEGO W DYSKURSIE KALISZAN

Streszczenie

Reforma terytorialnej organizacji kraju z 1999 r. spowodowała odebranie kilkudziesięciu miastom statusu wojewódzkiego, co niejednokrotnie spotykało się ze sprzeciwem ich mieszkańców, którzy obawiali się, że takie zmiany mogą spowodować we wspomnianych ośrodkach regres na polu gospodarczym. Artykuł pokazuje na przykładzie kaliszzan, że sprzeciw ten był charakterystyczny nie tylko dla okresu wprowadzania reformy. Utrzymuje się on bowiem do dzisiaj, mając potwierdzać obawy powstałe w 1999 r. W tekście zostały zaprezentowane powody uzasadniające – zdaniem badanych – nieustającą krytykę ostatniej reformy administracyjnej. Systematyzacja wypowiedzi reprezentantów różnych grup mieszkańców Kalisza (przedsiębiorców, polityków, liderów lokalnych oraz zwykłych mieszkańców) pozwoliła wyodrębnić argumenty odwołujące się do kondycji gospodarczej miasta, polityki instytucji wojewódzkich, symbolicznej roli statusu wojewódzkiego oraz utrudnień, które miały się pojawić na skutek przekształceń instytucjonalnych. We wszystkich tych kategoriach kaliszanie dostrzegają negatywny wpływ reformy, mający się przejawiać w postępującej degradacji miasta. Artykuł pokazuje również, że jeden z podstawowych celów reformy, czyli budowanie samorządności, nie jest dla mieszkańców byłych miast wojewódzkich dostateczną rekompensatą. Podsumowanie rozważań stanowi natomiast refleksja na temat specyfiki wysuwanych argumentów, ujawniającej rozbieżność między poglądami a osobistym doświadczeniem rozmówców.

Słowa kluczowe: reforma administracyjna, samorządność, samorząd wojewódzki, władza lokalna, status administracyjny, rozwój lokalny, decentralizacja, dekoncentracja

REFORM IS THE CAUSE OF ALL EVIL. OPINIONS ON LOSS OF VOIVODESHIP STATUS AMONG KALISZ INHABITANTS

Abstract

Administrative reform conducted in 1999 in Poland took away a province status from many Polish cities. That decision entailed protests of their inhabitants, according to whom it might have caused economical regress in towns. The case of Kalisz inhabitants presented in this article reveals that the opposition to the changes was not only characteristic to the moment of reform. The malevolence is still intense, confirming rightness of 1999 protests. The said article introduces a point of view of the research subjects and demonstrates the reasons of their continuous critique. A systematization of different opinions expressed by the representatives of different Kalisz social groups (traders, local politicians, local leaders and ordinary people) enabled the researchers to determine the reasons referring to: the economic condition of the town, new Wielkopolska province financial policy, symbolic role of a status of province, and difficulties resulted from a transformation of administrative institutions. According to the residents the reform has had a negative influence on all those categories reflected in a progressive degradation of Kalisz. As stated in the article the basic foundation of the reform associated with building strong local-governments does not constitute a sufficient and attractive compensation to the inhabitants. The summary of the article is based on a reflection on specificity of the obtained results revealing discrepancy between the opinion of the respondents and their actual experience.

Key words: administrative reform, self-governance, province self-government, local authority, administrative status, local development, decentralization, deconcentration

MARCIN ZGIEP

Instytut Studiów Społecznych UW

NAMYŚL – ROZMOWA – DZIAŁANIE. TEORETYCZNY MODEL PUBLICZNEJ DELIBERACJI

Streszczenie

Artykuł ten stanowi propozycję nowego ujęcia deliberacji łączącego teorię z wymiarem praktycznym. Z jednej strony, ujęcie to zainspirowane zostało wpływowym modelem komunikacji językowej wypracowanym przez Karla Bülera i Romana Jakobsona. Z drugiej strony, nawiązuje ono do badań empirycznych nad deliberacją (J. Fishkin i inni, J. Reykowski i inni, A. Bächtiger i inni itd.) oraz obserwacji i analiz konsultacji społecznych i współczesnych debat publicznych. Prezentowane ujęcie zawiera dwa uzupełniające się aspekty: a) formalny model procesu deliberowania, na który składają się namysł („głębokość deliberacji”), rozmowa („szerokość deliberacji”) i działanie („efektywność deliberacji”); oraz b) rozmaite odniesienia do rzeczywistości zewnętrznej, a więc „kontekst empiryczny” deliberacji pozwalający odsłonić konkretne, realne przejawy tego procesu, zidentyfikować jego granice, uchwycić podobieństwa i różnice w relacji do poszczególnych elementów modelu formalnego (przestrzeń, czas, podmioty i przedmiot dyskusji itd.). Tym samym proponowana w artykule konceptualizacja o charakterze strukturalno-funkcjonalnym stanowi próbę przekroczenia podziału na normatywną teorię, badania naukowe i praktyki społeczno-polityczne, utrzymującą zarazem odmienność funkcji wszystkich powyższych sfer działania w ramach ogólnej dziedziny ludzkiej aktywności.

Słowa kluczowe: demokracja deliberatywna, deliberacja publiczna, komunikacja, zasada wzajemności, argumentacja recyprokalna, model formalny, kontekst empiryczny

REFLECTION – COMMUNICATION – ACTION. THEORETICAL MODEL OF PUBLIC DELIBERATION

Abstract

This article advances a novel theoretical account of deliberation with an embedded practical dimension. On the one hand, it has been inspired by the influential linguistic model elaborated by Karl Bühler and Roman Jakobson. On the other hand, it draws upon the empirical studies of deliberation (J. Fishkin et al., J. Reykowski et al., A. Bächtiger et al. etc.) as well as on observations and analyses of public consultations and contemporary debates. The account laid out in the article encompasses two concomitant and complementary aspects: 1) formal approach to the process of deliberation consisting of reflection („depth of deliberation”), communication („width of deliberation”) and action („effectiveness of deliberation”), and 2) diverse references to external reality, or the „empirical context” of deliberation which enables to disclose the concrete real-world manifestations of the process, identify its limitations and capture the similarities and differences in relation to specific components of the formal model (space, time, actors, discussed issues or themes etc.). Therefore this structuro-functional conceptualization accounts for an attempt to cross the division between normatively-oriented theory, scientific research, and socio-political *praxis* while maintaining the distinctive role of all these sub-fields within the general domain of human activity.

Key words: deliberative democracy, public deliberation, communication, reciprocity principle, reciprocal argumentation, formal model, empirical context.

TOMASZ MASŁYK

AGH Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie

OBYWATEL W PAŃSTWIE. NORMATYWNA AUTONOMIA I ROSZCZENIOWY PRAGMATYZM

Streszczenie

Artykuł koncentruje się na dwóch zagadnieniach dotyczących funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. W pierwszym kroku podjęto próbę pomiaru stopnia partycypacji obywatelskiej Polaków w jej zinstytucjonalizowanej i spontanicznej formie z uwzględnieniem wpływu zmiennych demograficzno-społecznych na skalę tego zaangażowania. Działalność sformalizowaną analizowano w odniesieniu do uczestnictwa w stowarzyszeniach sportowych, kulturalnych, religijnych i realizujących cele wspólnot lokalnych, natomiast w działalności niesformalizowanej dokonano rozróżnienia na inicjatywę lokalną i sąsiedzką. Istotne w tym punkcie było również wskazanie zależności pomiędzy aktywnością stowarzyszeniową a inicjatywami podejmowanymi spontanicznie. W kroku drugim skonfrontowano postawy osób zaangażowanych i niezaangażowanych obywatelsko (stowarzyszeniowo i spontanicznie) wobec socjalno-redystrybucyjnych funkcji państwa realizowanych przez rząd. Dopelnieniem tego wątku było porównanie osób aktywnych i biernych pod względem poziomu satysfakcji instytucjonalnej uwzględniającej ocenę gospodarki, rządu, demokracji, edukacji i służby zdrowia oraz poziomu zaufania instytucjonalnego względem parlamentu, systemu prawnego, policji, polityków i partii politycznych. Analizę empiryczną przeprowadzono w oparciu o dane Polskiego Generalnego Sondażu Społecznego z roku 2008 i Europejskiego Sondażu Społecznego z roku 2010.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, aktywność obywatelska, satysfakcja instytucjonalna, zaufanie instytucjonalne, postawa roszczeniowa

THE CITIZEN IN THE STATE. NORMATIVE AUTONOMY AND WELFARE STATE MENTALITY

Abstract

The article focuses on two issues relating to civil society. The first step is an attempt to measure the degree of civic participation of Poles in its institutionalized and spontaneous form including the impact of socio-demographic variables on the scale of this commitment. Formalized activities were analyzed in relation to participation in sports associations, cultural, religious, and pursue the objectives of local communities, while the activities of non-formal distinction is made on the initiative of local and neighborhood. Important at this point was also measured the correlation between association activity and spontaneous initiatives. In step two contrasted attitudes of those involved and uninvolved civic participation (association and spontaneous) to social and redistributive functions of the state carried out by the government. Complementing this thread was a comparison of active and passive in terms of institutional satisfaction includes the assessment of the economy, government, democracy, education and health services and the level of institutional trust in the parliament, the legal system, police, politicians and political parties. Empirical analysis was based on the Polish General Social Survey (2008) and European Social Survey (2010).

Key words: civil society, civic activity, institutional satisfaction, institutional trust, welfare state mentality

KAMIL M. KACZMAREK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

W POSZUKIWANIU SOCJOLOGICZNEJ „GENETYKI” RELIGII

Streszczenie

Neodarwinowska genetyka populacyjna, interpretująca ewolucję w kategoriach dziedziczności, modyfikacji i selekcji informacji zainspirowała szereg prób selekcjonistycznego ujęcia zmiany socjokulturowej. Autor artykułu argumentuje, iż źródłem ich niepowodzeń są uproszczenia tkwiące już w ujęciu przez genetykę populacyjną genu w wysoce abstrakcyjny, oderwany od kontekstu sposób. Kluczem do przezwyciężenia tej słabości jest uwzględnienie drugiego poziomu izomorfizmów zachodzących właśnie na poziomie kontekstu (genotypu, organizmu i gatunku). Pozwala to precyzyjnie określić ewolucyjną rolę kulturowej mutacji, rekombinacji i dryfu, co autor demonstruje na przykładzie religii. Z tej perspektywy organizacje eklezjastyczne stanowią izomorficzny z gatunkiem instrument ochrony zharmonizowanych systemów idei religijnych. Posiadają też jednak izomorficzne z organizmami właściwości umożliwiające znaczną redukcję wpływu mutacji, transdukcji i dryfu na system religijny.

Słowa kluczowe: darwinizm, memetyka, izomorfizmy, ewolucja religii.

IN SEARCH OF SOCIOLOGICAL “GENETICS” OF RELIGIONS

Abstract

The Neo-Darwinian population genetics, interpreting the evolution in terms of heredity, modification and selection of information, inspired a number of attempts to formulate the socio-cultural change in selectionist way. The author argues that the key source of their failures, is oversimplification in highly abstract and context-ignoring concept of a gene used by population genetics. To overcome this weakness one should include a second level isomorphisms, that occurs at the level of context (genotype, organism and species). This enables to define more precisely the role of mutation, recombination and drift in cultural evolution, as the author demonstrates an example of religion. From this perspective, ecclesiastical organizations are tools for the protection of a harmonized systems of religious ideas, which are isomorphic to the species. They have also, however, properties isomorphic to organisms that enable a significant reduction of the impact of mutations, transductions and drift on religious system.

Key words: Darwinism, memetics, isomorphism, evolution of religions.

ŁUKASZ POMIANKIEWICZ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

BADANIE TEGO, CO SPOŁECZNE. PROBLEM STATUSU NAUKOWEGO SOCJOLOGII

Streszczenie

W tekście przedstawiam wybrane spojrzenia na naukę i jej definicję, na ich tle umieszczając socjologię. Jest to podstawą do rozważań na temat tego, czym jest nauka bądź czym być ona powinna i jak na tym tle powinno się rozumieć naukowość socjologii. Wychodzę tu od normatywno-funkcyj-

nalnej koncepcji nauki, której wzorem są nauki przyrodnicze, a następnie przedstawiam jej krytyki w postaci socjologicznie, kulturowo i lingwistycznie zorientowanych podejść, podkreślających konsekwencje społecznego uwikłania praktyki naukowej. Próba mówienia o tym, czym jest socjologia i jaki jest jej status jako nauki wymaga określenia tego, co jest przedmiotem socjologicznego namysłu i badań. Zatem wymaga to odpowiedzi na pytanie, czym jest to, co społeczne. Dopiero odpowiedź kieruje nas na drogę rozważania nad sposobami badania tego, co społeczne, czyli namysłu nad tym, jakiego rodzaju nauką jest socjologia.

Słowa kluczowe: nauka, socjologia, pozytywizm, postpozytywizm

THINKING WHAT IS SOCIAL. PROBLEM OF SCIENTIFIC STATUS OF SOCIOLOGY

Abstract

In this paper I present selected perspectives on defining science on the background of sociology. This is the basis for discussion about what science is, or what it should be, and how, therefore, in this background should be understood scientificity of sociology. I go here from normative - functional conception of science, where the model of it is natural science. Then I present sociologically, culturally and linguistically-oriented approaches that criticize positivistic view of science, highlighting social consequences of the entanglement of scientific practice. To speak about what is sociology and what is its status as a science requires findings of what is the subject of sociological thought and research. So that requires a response to the question: what is the social? Only the answer to this question leads us to reflect on the way of research methods of the social, or to reflect on what kind of science is sociology.

Key words: science, sociology, positivism, post-positivism

KATARZYNA SZKARADNIK
Uniwersytet Śląski

„OBYŚ ZACHOWAŁ TRZEŻWE SPOJRZENIE NA SZALONY BIEG DZIEJÓW”. KORESPONDENCJA JANA SZCZEPAŃSKIEGO JAKO PRZYZYNEK DO JEGO PORTRETU

Streszczenie

Niniejszy rocznicowy tekst ma na celu ukazanie obrazu profesora Jana Szczepańskiego, jaki wyłania się z nadsyłanych do niego listów, przede wszystkim prywatnych. Korespondencja ta, znajdująca się w archiwum muzeum w Ustroniu, nie tylko pogłębia wizerunek wybitnego uczonego, lecz także uzupełnia wiedzę o jego nietuzinkowej osobowości. Dzięki temu możemy zdać sobie sprawę, w jak rozliczne inicjatywy społeczne był zaangażowany, a także jakim cieszył się poważaniem u przedstawicieli najróżniejszych środowisk. Wielość kierowanych do niego próśb i podziękowań bardziej niż o jego wpływach czy otwartości świadczy o rzeczywistych działaniach, których nie wahał się podejmować w imię sprawiedliwości i własnego ideału człowieka rzetelnego. Omawiane listy, obejmujące głównie lata 1979–1982 oraz 1989–2000, dotyczą m.in. sytuacji politycznej w Polsce na początku lat 80., wydawanych publikacji naukowych, wyjazdów zagranicznych, spraw związanych z działalnością różnych instytucji, bieżących zjawisk społecznych, wsparcia, jakiego

udzielał Szczepański młodym naukowcom, a także jego publicznych wystąpień i funkcji. Wśród nadawców znajdziemy osoby ze świata nauki i kultury, duchownych katolickich i ewangelickich, polityków, działaczy społecznych, publicystów, ale również zwykłych ludzi, zwracających się do niego ze swoimi problemami. Wszyscy oni tworzą wielogłosową opowieść o Szczepańskim, która prezentuje go nie tylko jako socjologa przypisanego okresowi PRL-u; aktualnych wydaje się sporo jego koncepcji, bez wątpienia zaś za taki uznać można wyznawany przezeń etos.

Słowa kluczowe: Jan Szczepański, korespondencja

**„MAY YOU KEEP A SOBER VIEW OF THE MAD COURSE OF HISTORY”.
JAN SZCZEPANSKI’S CORRESPONDENCE AS A CONTRIBUTION
TO HIS PORTRAIT**

Abstract

This anniversary text is meant to show the image of professor Jan Szczepański, which rise from the letters send to him, first of all the private ones. That correspondence, situated in the archive of museum in Ustroń, deepens our knowledge about him as a prominent scholar, but also reveals his extraordinary personality. We can realize in how various social initiatives he was engaged and how highly esteemed by the representatives of very different environments he was. The plurality of requests and thanks addressed to him more than about his influences or frankness tells us about real actions, which he did not hesitate to undertake in the name of justice and his own ideal of a reliable human. The letters presented in this sketch, including mainly the years 1979–1982 as well as 1989–2000, relate to i.a. political situation in Poland in early ‘80s, scientific publications, foreign departures, matters connected with the activity of different institutions, the current social phenomena, the support given to young scholars by the Professor, and also his public pronouncements and functions. Among the senders we can find people from the world of science or culture, catholic and evangelical clergymen, politicians, social activists, journalists, but also the common men, turning to him with their problems. They all create a polyphonic tale about Szczepański, which presents him not only as a sociologist attributed to the period of the Polish People’s Republic. A lot of his conceptions seems to be still topical, doubtlessly we can consider as such the ethos confessed by him.

Key words: Jan Szczepański, exchange of letters.